

Maciej Meyer

WPŁYW CHIŃSKIEJ DIASPORY NA GOSPODARKĘ CHRL PO 1978 ROKU

Wprowadzenie

Migracje oddziałują zawsze na rozwój gospodarczy państw, chociaż bardzo trudne jest określenie szczegółowych zależności. W teorii ekonomii siła robocza jest uznanym czynnikiem produkcji, jednak zainteresowanie zasobami ludzkimi i ich znaczeniem dla konkurencyjności podmiotów gospodarujących w sferze mikro i makro (także w ujęciu międzynarodowym) jest w miarę nowe. Uwagę na to zwracał m.in. Porter¹, przyznając, że zasoby ludzkie obejmują cały łańcuch wartości. Czynniki te są obecne w najbardziej zaawansowanych sektorach gospodarki międzynarodowej. Saxenian² zauważa, że nowe technologie transportowe i komunikacyjne pozwalają nawet najmniejszym przedsiębiorstwom na budowanie relacji z zagranicznymi producentami, wykorzystanie zagranicznej wiedzy, rynków i sposobów redukcji kosztów. Rzadkim zasobem w tym nowym środowisku jest zdolność do szybkiego zlokalizowania partnerów i zarządzania relacjami biznesowymi wobec różnic kulturowych i językowych.

Celem tego opracowania jest zbadanie wpływu chińskich migrantów na gospodarkę Chińskiej Republiki Ludowej od czasu, w jakim zaczęła się ona otwierać na świat. Tempo wzrostu gospodarczego Chin utrzymuje się na wysokim poziomie, do czego przyczyniają się Chińczycy mieszkający poza granicami swego kraju, stymulując handel i inwestycje. Ponadto Stalker³ podkreśla, że rosnące przepływy migrantów skutkują zwiększającym się udziałem populacji większości bogatych krajów, która rodzi się za granicą. W ten sposób zasilane są diaspory, które mogą działać jako kanały transferu handlu, inwestycji i technologii z państw rozwiniętych do państw rozwijających się, i w drugą stronę.

¹ M.E. Porter, *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, The Free Press, New York 1985.

² A.L. Saxenian, *Silicon Valley's New Immigrant Entrepreneurs*, Public Policy Institute of California, San Francisco 1999.

³ P. Stalker, *The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration*, International Labour Office, Geneva 1994.

Autor tego opracowania stawia hipotezę badawczą, że chińska diaspora jest istotnym źródłem kapitału społecznego, przyczyniając się w znacznym stopniu do rozwoju gospodarczego ChRL. W literaturze pojawia się coraz większa liczba publikacji podkreślających znaczenie społecznych sieci przy zdobywaniu zagranicznych rynków⁴. Sieci te mogą być przyczyną anomalii w grawitacyjnym modelu handlu, ponieważ zmniejszają psychiczny dystans między krajem inwestora a docelowym rynkiem, a także mogą likwidować tradycyjne bariery w internacjonalizacji przedsiębiorstw. Problematyka ta zostanie zgłębiona w dalszej części opracowania.

1. Definicja i zasięg geograficzny chińskiej diaspory

Tematyka opracowania może przysporzyć sporo trudności ze względu na jedynie szacunkowe wartości dotyczące liczby osób, których dotyczy, a także ich wpływu na ChRL. Samo zdefiniowanie zwrotu „chińska diaspora” jest przykładem, który może sprawiać trudności interpretacyjne. Termin „diaspora” pochodzi z języka greckiego i oznacza „rozproszenie”. Dotyczył on historycznie najczęściej narodu żydowskiego rozproszonego po całym świecie, ale był również wykorzystywany w odniesieniu do wspólnot ormiańskich i greckich poza swoim krajem pochodzenia. Pod koniec XX wieku zaczął on być wykorzystywany także wobec innych wspólnot o wspólnym mianowniku pochodzenia i kultury.

Riggs⁵ uważa, że możemy myśleć o diasporze jako o jakiegokolwiek społeczności jednostek, żyjących poza ich rodzinnym krajem, która się identyfikuje w pewien sposób z państwem lub ludźmi tej ojczyzny. Zaznacza jednak, że rzadko wszystkie diaspory działają jak jeden kolektyw, ponieważ mogą one urzeczywistniać rozbieżne cele. Jego rozumienie diaspory bliskie jest pojmowaniu chińskiego emigranta – *Huaqiao*⁶ według Tomali⁷, która uważa, że pod tym terminem kryją się wszystkie osoby żyjące poza granicami Chin. Muszą się one jednak przyznawać do chińskiego pochodzenia. Chińscy obywatele i osoby z chińskim rodowodem, które

⁴ H. Chen, T.J. Chen, *Network Linkages and Location Choice in Foreign Direct Investment*, „Journal of International Business Studies” Nr 29 (3), 1998, s. 445–468; J. Johanson, J.-E. Vahle, *Management of Foreign Market Entry*, „Scandinavian International Business Review” Nr 1(3), 1992, s. 9–27; H. Zhao, C.-C. Hsu, *Local Ties and Foreign Market Entry: An Empirical Inquiry*, „Management International Review” Nr 47(6), 2007, s. 815–830.

⁵ F. Riggs, *Glocalization, Diaspora and Area Studies* 2001, www2.hawaii.edu/~fredr/glocal.htm (4.07.2009).

⁶ Dosł. „obywatel chiński zamieszkujący poza granicami swojej ojczyzny”.

⁷ K. Tomala, *Emigracja chińska w krajach Azji Południowo-Wschodniej: Problemy asymilacji*, PAN, Wrocław 1987.

stanowią całość chińskiej grupy etnicznej na terytorium danego państwa bez względu na miejsce urodzenia i przynależność państwową, stanowią *Huaqiao*. Pojęcie to jest równoznaczne z pojęciem diaspory chińskiej (w skrócie „diaspory”), które zostało wykorzystane na potrzeby tego opracowania.

Warto zauważyć, że diaspora jest także określana innymi zwrotami: „Chińczycy zamorscy”, „Chińczycy zagraniczni”⁸, „Wielkie Chiny”⁹, „Chiny Dwojaki”¹⁰ lub „Chiny Trojaki”¹¹. Ich definicje dotyczą różnych aspektów i nie zawsze są spójne. Picquart¹² zauważa jednak wspólne elementy: zachowanie w większości świadomości swojej tożsamości narodowej, wspólne pismo, język dla większości, języki pośredniczące, starą kulturę, więzi historyczne i emocjonalne. Ponadto ta diaspora „tworzy rozproszoną solidarną wspólnotę emigrantów, która zbudowała dyskretne więzi gospodarcze łączące ją zawsze z jej naturalnym geograficznym miejscem pochodzenia, Chinami, ojczyzną–matką”¹³. Mnogość tych określeń i definicji sprawia trudności w szacowaniu wielkości diaspory, ale bierze się to także z problemów kwalifikacyjnych. Na przykład większość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w Chinach pochodzi z Hongkongu, Tajwanu i Makau, które są zamieszkane przez etnicznych Chińczyków. Hongkong i Makau należą do ChRL odpowiednio od 1997 i 1999 roku, lecz są specjalnymi regionami administracyjnymi rządzonymi według zasady „jeden kraj, dwa systemy”. Tajwan natomiast znajduje się formalnie wciąż w stanie wojny z ChRL, a Chiny uzależniają istnienie więzów dyplomatycznych z innymi państwami od uznania, że przynależy on do tego państwa.

Szacunkowa liczba członków diaspory chińskiej waha się od 50 mln¹⁴ do nawet 100 mln Chińczyków żyjących poza Chinami i tworzących najważniejszą i jedną z najstarszych tego typu wspólnot na świecie¹⁵. Ich geograficzne rozmieszczenie prezentuje tabela 1.

⁸ Oba sformułowania oznaczają Chińczyków, którzy opuścili Chiny.

⁹ Obejmują swoim zasięgiem Chiny, Hongkong i Makau.

¹⁰ Chiny oraz ich światowa diaspora.

¹¹ Chiny Dwojaki oraz Tajwan.

¹² P. Picquart, *Imperium chińskie. Historia i teraźniejszość chińskiej diaspory*, Wyd. Akademickie Dialog, Warszawa 2006, s. 20–21.

¹³ Ibidem, s. 21.

¹⁴ International Organization for Migration, *Diaspora and Development*, www.iom.int/jahia/page539.html (2.11.2011).

¹⁵ P. Picquart, op.cit., s. 21.

Tabela 1. Kraje i regiony ze znaczną liczbą członków diaspory chińskiej

Lp.	Kraj/Region	Szacunkowa populacja diaspory ^a	Odsetek Chińczyków w całości populacji ^b
Większość populacji			
1	Tajwan	23 205 605 ^c	98,0%/14,0 ^e
2	Singapur	3 610 400 ^f	76,8
3	Wyspa Bożego Narodzenia	981 ^g	70,0
Mniejszość populacji			
1	Tajlandia	7 053 240 ^h	14,0
2	Indonezja	7 000 000 ⁱ	2,8
3	Malezja	6 324 000 ^h	23,7
4	Stany Zjednoczone	3 796 000 ^j	1,2
5	Kanada	1 318 000 ^h	3,9
6	Wietnam	1 309 000 ^h	1,4
7	Peru	1 300 000 ^h	4,4
8	Filipiny	1 170 000 ^h	1,2
9	Myanmar (Birma)	1 121 000 ^h	2,1
10	Kambodża	858 459 ^h	5,8
11	Korea Południowa	696 861 ^k	1,4
12	Australia	669 896 ^l	3,1
13	Japonia	560 741 ^m	0,6
14	Rosja	500 000 ⁿ	0,4
15	Zjednoczone Królestwo	400 000 ⁿ	0,6
16	Republika Południowej Afryki	350 000 ⁿ	0,7
17	Argentyna	320 000 ⁿ	0,8
18	Francja	233 000 ⁿ	0,4
19	Indie	196 000 ⁿ	0,02
20	Laos	190 000 ⁿ	2,9

^a Najnowsze dane według dostępnych źródeł. ^b Obliczenia własne na podstawie najnowszych dostępnych źródeł oraz CIA World Factbook 2011. ^c Ogólna liczba mieszkańców Tajwanu. MOI Statistical Information Service, Ministry of Interior, www.moi.gov.tw (16.11.2011). ^d Wersja oficjalna. ^e Wersja CIA World Factbook 2011. ^f Singapore Department of Statistics, *Population Trends 2009*, <http://www.singstat.gov.sg/pubn/popn/population2009.pdf> (1.11.2011). ^g CIA World Factbook 2011. ^h Overseas Compatriot Affairs Commission, http://www.ocac.gov.tw/download.asp?tag=P&file=DownFile/File_17979.pdf&no=17979 (15.08.2011). ⁱ Embassy of the People's Republic of China in Indonesia, <http://id.china-embassy.org/eng/zgyyn/sbgxgk/> (3.10.2011). ^j U.S. Census Bureau, <http://factfinder.census.gov/> (13.10.2011). ^k Serwis Good Day, <http://www.gooddayi.kr/detail.php?number=8892&thread=22r12> (12.11.2011). ^l Australian Bureau of Statistics, <http://www.census-data.abs.gov.au/> (22.09.2011). ^m The Ministry of Justice, Immigration Bureau, <http://www.moj.go.jp/ENGLISH/IB/ib-01.html> (15.11.2011). ⁿ Office for National Statistics, <http://www.neighbourhood.statistics.gov.uk/> (23.08.2011). ^o T. Rahimy, *Representation, Expression and Identity: Interdisciplinary Insights on Multiculturalism, Conflict and Belonging*, Inter-Disciplinary Press, Oxford, U.K. 2009, <http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2009/11/rei-v1.3b.pdf> (1.11.2011). ^p School of Contemporary Chinese Studies, China Policy Institute, <http://www.nottingham.ac.uk/cpi/research/funded-projects/migration/index.aspx> (10.10.2011).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wymienionych źródeł.

2. Charakterystyka chińskiej diaspory

Znaczenie sieci, które tworzą wszystkie diaspory, zwiększa się szczególnie w obliczu procesów globalizacyjnych. Spadające koszty transportu i łatwość podróżowania powiększają te sieci. Według szacunków „The Economist”¹⁶ na świecie jest obecnie 215 mln migrantów z pierwszego pokolenia, którzy stanowią 3% światowej populacji¹⁷. Oddziałują oni na wielu płaszczyznach, np. społecznej, politycznej i gospodarczej. Istnieją silne dowody na to, że diaspory wspierają handel i inwestycje między krajem swojego pobytu a ojczyzną¹⁸. Ich członkowie zakładają wiele małych i niezależnych przedsiębiorstw handlowych, lecz ich rola nie sprowadza się tylko do tego.

Diaspory przyspieszają przepływ informacji ponad granicami państw. Powiązania rodzinne i znajomość lokalnych kultur ułatwiają inwestycje, szczególnie wobec dynamicznie rozwijających się technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Ma to związek z zaufaniem, które jest obecne wśród ich członków¹⁹. Ma ono znaczenie wobec niedorozwiniętej infrastruktury prawnej, zwłaszcza na rynkach wschodzących, gdzie postępowanie sądowe może być uciążliwe, długotrwałe i nieprzewidywalne. Diaspory pomagają także w przepływie pomysłów, tworząc powiązania między ludźmi²⁰. Wielu ich członków jest absolwentami zachodnich uniwersytetów. Kiedy wracają do swojej ojczyzny, zabierają ze sobą wiedzę i sieci kontaktów. Przemysł technologii w Chinach jest zdominowany przez „żółwie morskie”, tzn. przez Chińczyków, którzy mieszkali za granicą i wrócili do kraju²¹.

Bardzo istotną rolę takich wspólnot, łączącą migracje z rozwojem gospodarczym, są przepływy pieniężne. Przedmiotem zainteresowania polityki migracyjnej wielu państw są przekazy od migrantów. W 2009 roku przekazy do samych krajów rozwijających się zostały oczarowane na blisko 316 mld dol.²² Stanowią one tylko ułamek przepływów finansowych z diaspor. Wpływają też one na gospodarki krajów poprzez uczestnictwo na rynkach kapitałowych, umożliwiając oszczędzanie

¹⁶ *Weaving the world together*, „The Economist” 9.11.2011.

¹⁷ „The Economist” podaje także informację, że więcej Chińczyków mieszka poza Chinami niż Francuzów we Francji. Ibidem.

¹⁸ J.E. Rauch, *Diasporas and Development: Theory, Evidence, and Programmatic Implications*, 2003, http://www.tessproject.org/products/special_studies/diasporas.pdf (2.11.2011).

¹⁹ Szczególne sieci kontaktów wypracowali Chińczycy. Zob. M. Meyer, *Guanxi jako specyficzna forma kapitału społecznego w Chinach*, w: *Chińska polityka zagraniczna i jej uwarunkowania*, red. J. Marszałek-Kawa, „Biblioteka Azji i Pacyfiku”, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008.

²⁰ *The magic...*, op.cit.

²¹ Ibidem.

²² A. Terrazas, *Diaspora Investment in Developing and Emerging Country Capital Markets: Patterns and Prospects*, Migration Policy Institute, Washington, D.C. 2010.

i inwestowanie (BIZ oraz inwestycje portfelowe). Terrazas zwraca uwagę, że gospodarki krajów rozwijających się natrafiają na dwa główne problemy na rynkach kapitałowych:

- 1) zebranie wystarczających kapitałów do finansowania rozwoju poprzez krajowe i zagraniczne zasoby oszczędności,
- 2) dbanie o to, aby inwestycje międzynarodowe były wystarczająco stabilne do wspierania długofalowego wzrostu.

Migranci mogą pełnić ważną rolę w pokonywaniu tych wyzwań. Większość badań skupia się częściej na inwestycjach bezpośrednich członków diaspor niż na inwestycjach portfelowych, które są płynniejsze niż inwestycje w przedsiębiorstwa lub nieruchomości. Wpływają oni na poziom oszczędności państw swojego pochodzenia m.in. poprzez wykorzystywanie formalnych instytucji bankowych, a także na poziom inwestycji, co wynika z posiadanych informacji na temat okazji inwestycyjnych oraz akceptowania niższych od rynkowych stóp zwrotu, często z powodu patriotycznych sentymentów²³

Większość członków chińskiej diaspory zamieszkuje region południowo-wschodniej Azji. Kontrolują oni nieproporcjonalnie duże części gospodarek państw tego obszaru. Na przykład stanowią oni 1% populacji na Filipinach i 3% populacji Indonezji, kontrolując 60–70% bogactwa tych krajów²⁴. Inne źródła podają zbliżone dane, zarazem je uzupełniając. W Tajlandii, Malezji i Singapurze kontrolują odpowiednio 60%, 69% i 81% przedsiębiorstw notowanych pod względem kapitalizacji rynkowej²⁵.

Chociaż Chińczycy przejawiali mobilność międzynarodową od bardzo dawna, to można wyróżnić trzy fale migracji²⁶:

- 1) wczesny wiek XIX do 1949 roku – przedmiotem migracji były grupy chłopów z południowych prowincji chińskich Gunagdong i Fujian, kierujących się do południowo-wschodniej Azji jako pracownicy, handlarze i rolnicy;
- 2) lata 1950 – wczesne lata 90. XX wieku – znaczna liczba osób migrowała z powodu sytuacji politycznej; wielu Chińczyków opuszczało Wielkie Chiny i Azję Południowo-Wschodnią, kierując się do Ameryki Północnej, Europy i państw Oceanii;
- 3) etniczni Chińczycy stali się częścią globalnych wzorów migracji w wyniku zmian technologicznych, politycznych i ekonomicznych.

²³ Ibidem.

²⁴ A. Chua, *World on Fire: How Exporting from Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability*, Anchor Books, New York 2004.

²⁵ M. Vatikiotis, *The Chinese Way*, „Far Eastern Economic Review” 26.02.1998, s. 45.

²⁶ S. Ding, *Digital diaspora and national image building: A new perspective on Chinese diaspora study in the age of China's rise*, „Pacific Affairs” Nr 80(4), 2007, s. 627–649.

Obecnie emigracja chińska nie jest efektem ubóstwa. Prowincje chińskie, z których ona pochodzi, są generalnie najbardziej zaawansowane ekonomicznie²⁷. Fale migracji stały się szczególnie znaczące po reformach gospodarczych, inicjujących otwieranie gospodarki ChRL w 1978 roku i po ustanowieniu prawa emigracyjnego w 1985 roku, które umożliwiała uzyskanie paszportu mieszkańcom Państwa Środka pod warunkiem otrzymania zaproszenia z zagranicy i zdolności do pokrycia kosztów pobytu. Znaczącym czynnikiem migracyjnym jest także sposobność studiowania za granicą. Wobec trudnych egzaminów wstępnych na chińskie uniwersytety, taka możliwość jest często brana pod uwagę. Wiąże się to jednak ze znacznymi kosztami dla przeciętnej rodziny²⁸.

Korporacje międzynarodowe, które działają w ChRL, wykorzystują często pośredników zmniejszających ryzyko, znających szeroko rozumiane otoczenia biznesowe i mających doświadczenie w kontaktach z lokalnymi politykami. Członkowie diaspory spełniają się w tej roli bardzo dobrze. Ich obecność powoduje, że podmioty gospodarcze zmieniają swoje strategie działania. Najczęściej w sposób pozwalający na wykorzystanie takich kontaktów. Znaczenie diaspory zwiększa się w procesie otwierania się chińskiej gospodarki z paru powodów. Dysponuje ona rozwiniętą siecią kontaktów i znajomości, a także innymi zasobami, np. kapitałem. Posiada też odpowiednie umiejętności, znajomość języków i obcych kultur, wykształcenie, które są konieczne do współpracy w środowisku zagranicznych przedsiębiorstw. Diaspora dąży do zawierania porozumień gospodarczych, ponieważ sama potrzebuje dostępu do rynków międzynarodowych i nowoczesnych technologii.

3. Polityka rządu wobec diaspory

W czasie panowania Mao Zedonga (1949–1976) Chińczycy mieszkający poza granicami kraju byli określani mianem „burżuazyjnych kapitalistów”, a ich rodziny w ChRL były prześladowane. Z biegiem lat Komunistyczna Partia Chin (KPCh) zdała sobie sprawę, że warto wykorzystać członków diaspory w procesach modernizacyjnych. Pierwszym krokiem było stworzenie instytucjonalnych i prawnych ram, które pozwoliłyby na sążenie Chińczyków za granicą. Stopniowo rozszerzano politykę państwa na zagranicznych etnicznych Chińczyków, szczególnie na studentów.

²⁷ F. Laczko, *Europe Attracts More Migrants from China*, Migration Policy Institute 2003, www.migrationinformation.org/Feature/print.cfm?ID=144 (2.11.2011).

²⁸ Ibidem.

Barabantseva²⁹ podaje, że państwo posiada instytucje odpowiedzialne za dostarczanie informacji o diasporze, np. kongres KPCh ma Komisję ds. zamorskich Chińczyków prowadzącą badania i dającą wytyczne politykom w kwestii dotyczącej zamorskich Chińczyków. Doradcza Konferencja Polityczna Narodu Chińskiego spełnia podobną rolę, zajmując się koncepcjami polityk członków diaspy. Państwo chińskie wydało łącznie ponad 11 tys. przepisów i regulacji ich dotyczących³⁰.

Od lat 80. XX wieku zaobserwowano niepokojące zjawisko, które polegało na tym, że coraz większa liczba chińskich studentów nie wracała do kraju po zakończeniu nauki za granicą. Wkrótce po masakrze na placu Tiananmen w 1989 roku rząd Stanów Zjednoczonych przyznał im dekretem prezydenckim prawo stałego pobytu. W 1992 roku uchwalono w USA ustawę chroniącą chińskich studentów, której natychmiastowym skutkiem było przyznanie prawa stałego pobytu dla 70 tys. chińskich studentów i naukowców (oraz członków ich rodzin)³¹. Chińska Akademia Nauk wydała w 2007 roku raport, w którym oszacowano, że 1,06 mln Chińczyków wyjechało na zagraniczne studia w latach 1978–2006, wróciło natomiast 30%. Okazało się jednak, że wśród tych w obszarze nauk ścisłych i inżynierii, dziedzinach kluczowych dla nowoczesnej gospodarki, około 90% absolwentów pozostało w USA³². W raporcie wymieniono powody tak wysokiego wskaźnika: wyższe dochody za granicą, lepsze możliwości znalezienia pracy, lepsze warunki pracy, wyższy standard życia i lepsza jego jakość, silniejsze obiekty badawczo-rozwojowe. Taki drenaż mózgow może przybrać na sile, ponieważ w 2005 roku spośród 118 500 Chińczyków, którzy wyjechali studiować za granicą, jedynie 4 tys. osób mogło to zawdzięczać rządowi. W latach 80. i do połowy lat 90. większość takich wyjazdów była fundowana przez państwo. Obecnie normą staje się samodzielne finansowanie takich wyjazdów, dzięki czemu nie jest się zobligowanym do powrotu do Chin³³. Sytuację drenażu pogarsza też fakt, że państwo to nie uznaje podwójnego obywatelstwa.

Wobec takich trendów ChRL podjęła działania mające na celu poprawę sytuacji. W uwarunkowaniach kulturowych kraj ten charakteryzuje się orientacją długoterminową i w specyficzny sposób podchodzi do rozwiązywania problemów. Chiński rząd, zamiast walczyć z niekorzystnym zjawiskiem, postanowił zinterpretować jako

²⁹ E. Barabantseva, *Trans-nationalising Chineseness: Overseas Chinese Policies of the PRC's Central Government*, „ASIEN” Nr 96 (07), 2005, s. 7–28.

³⁰ Jednak X. Biao (*A Ritual Economy of 'Talent': China and Overseas Chinese Professionals*, „Working Paper” Nr 60, Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford, Oxford 2008)) uważa, że pomiędzy 1978 a 1990 rokiem rząd implementował ponad 50 przepisów i regulacji. Większość z nich miała zachęcać migrantów do powrotu.

³¹ Ibidem.

³² R.L. Tung, *Brain circulation, diaspora, and international competitiveness*, „European Management Journal” Nr 26, 2008, s. 298–304.

³³ Ibidem.

sygnał do zmiany swojej polityki – od krytykowania studentów, którzy zostali za granicą, do zachęcania ich do powrotu. W 1991 roku Chiny uchwaliły prawo chroniące wracających do ojczyzny zamorskich Chińczyków i gwarantujące im m.in. pełnię praw zapewnianych przez konstytucję i przepisy, preferencyjne stawki podatkowe, ochronę przekazów pieniężnych i swobodę możliwości ich wymiany na waluty obce. Wcześniej jednak bardzo istotnym krokiem wykorzystania do rozwoju gospodarczego państwa było utworzenie specjalnych stref ekonomicznych. Prawo z 1983 roku przyznawało etnicznym członkom diaspory specjalne przywileje przy inwestowaniu w tych strefach³⁴. Oprócz działań administracyjnych, państwo stara się wspierać mocne związki z ojczyzną wśród Chińczyków na całym świecie. Są oni przedstawiani jako część chińskiej rodziny nieodłącznie powiązana z chińską ziemią, i to niezależnie od daty i miejsca emigracji. Kuah-Pierce³⁵ zauważa, że urzędnicy regularnie używają terminu *zuguo* (kraj przodków, ojczyzna), gdy rozmawiają z emigrantami o Chinach. Władze starają się wspierać emocjonalne więzi z krajem, tworząc programy, które umożliwiają poznawanie swoich korzeni i letnie szkoły językowe dla zamorskich Chińczyków³⁶. Ich sukcesy i hojność są często nagradzane. Dawcy oraz inwestorzy otrzymują tablice pamiątkowe, certyfikaty lub ich nazwiskiem nazywa się publiczne miejsca³⁷. W obliczu procesów globalizacyjnych i reform w ChRL rząd stara się pozyskiwać zasoby finansowe diaspory, łącząc ich członków emocjonalnie z krajem i „dając im twarz”³⁸.

ChRL kładzie nacisk na rozwój nowoczesnych technologii i przyznaje, że kluczową rolę spełnia tutaj diaspora. Jej członkowie są zachęceni do „służenia krajowi”. Oferuje się im (także inżynierom i przedsiębiorcom) wiele zachęt, aby mogli uzupełnić zasób doświadczonych talentów w ojczyźnie. Wspólnym wysiłkiem rządu centralnego i samorządów stworzono 53 uznane na szczeblu centralnym parki nauki lub przemysłu³⁹. Mają one wspierać rozwój wysokich technologii. Rząd zaczął patrzeć na migrantów jako na zasób przechowywany poza granicami kraju, który można wykorzystać w przyszłości, a nie jako przejaw drenażu mózgow i stratę. Jego przejawem są choćby chińscy naukowcy przebywający za granicą, którzy wspierają

³⁴ E. Barabantseva, op.cit.

³⁵ K.E. Kuah-Pierce, *Moralising Ancestors as Socio-moral Capital: A study of a Transnational Chinese Lineage*, „Asian Journal of Social Science” Nr 34(2), 2006, s. 243–263.

³⁶ J.Y.S. Cheng, N. Kinglun, P.Y.K. Cheng, *China's Overseas Chinese Policy in the Globalization Era: Challenges and Responses*, City University of Hong Kong 2005, www.international.ucla.edu/china/emailtemplate/Soc181.pdf (14.12.2010).

³⁷ K.E. Kuah-Pierce, op.cit.

³⁸ M.Y. Hsu, *Migration and Native Place: Qiaokan and the Imagined Community of Taishan County, Guangdong, 1893–1993*, „The Journal of Asian Studies” Nr 59 (2), 2000, s. 307–331.

³⁹ A. Smart, J.-Y. Hsu, *The Chinese Diaspora, Foreign Investment and Economic Development in China*, „The Review of International Affairs” Nr 3 (4), 2004, s. 544–566.

Chiny, nauczając tam, organizując sieci kontaktów i wspólne badania. Rząd i uniwersytety z drugiej strony nieustannie wspierają wymiany naukowe poprzez liczne programy współpracy. Spotykają się one z dużym odzewem z powodów wymienionych w tabeli 2.

Tabela 2. Powody współpracy zamorskich naukowców chińskich^a z Chinami

Powody współpracy	Wynik
Wspieranie jakości badań w Chinach	225
Wzmocnienie Chin	102
Nawiązanie osobistych relacji	80
Przyciągnięcie dobrych absolwentów	70
Wysoka jakość współpracowników	48
Mniejsze koszty	36
Badam Chiny, więc muszę współpracować	29
Chcę być zauważalny w Chinach	18
Dostęp do grantów	13
Razem	621

^a Mieszkańcy USA i Kanady.

Uwagi: N = 94 dla USA; N = 59 dla Kanady. Pierwsza odpowiedź to 5 pkt., druga – 3 pkt., trzecia – 1 pkt.

Źródło: D. Zweig, Ch.S. Fung, D. Han, *Redefining the Brain Drain: China's Diaspora Option*, „Science Technology & Society” Nr 13 (1), 2008, s. 26.

4. Diaspora wobec ChRL. Implikacje gospodarcze

Po otwarciu się chińskiej gospodarki w 1978 roku członkowie diaspery byli pierwszymi inwestorami, którzy wykorzystali politykę otwartych drzwi ChRL⁴⁰. Rząd liczył szczególnie na nich. Huang⁴¹ uważa, że to inwestorzy, zwłaszcza z Hongkongu i Tajwanu, w dużym stopniu przyczynili się do rozwoju gospodarczego Chin, głównie z takiego powodu, że niepaństwowe firmy bez ich środków byłyby zbyt obciążone kredytami. Ponadto zagmatwane środowisko prawne mogło przynajmniej na samym początku zniechęcać zagranicznych inwestorów, lecz zamorscy Chińczycy, dysponujący odpowiednim kapitałem społecznym i kulturowym *know-how*, byli w uprzywilejowanej pozycji. Dystans w równości szans między kapitałem zagranicznym a kapitałem diaspery zaczął się jednak zmniejszać po wstąpieniu Chin do Światowej Organizacji Handlu w dniu 11 grudnia 2001 roku.

⁴⁰ *Greater China: The Next Super Power?*, red. D. Shambaugh, Clarendon Press, Oxford 1995.

⁴¹ Y. Huang, *Internal and External Reforms: Experiences and Lessons from China*, „Cato Journal” Nr 21 (1), Spring/Summer 2001.

Z upływem czasu zmienił się także charakter inwestycji Chińczyków spoza Chin kontynentalnych. Smart i Hsu⁴² zauważają, że inwestycje Hongkongu ewoluowały najczęściej w stronę wielkich projektów infrastrukturalnych i deweloper-skich. Wschodnie prowincje ChRL zaczęły natomiast zmieniać profil produkcji z *low-tech* na *high-tech*, kładąc nacisk na rozwiązania przyszłościowe zapewniające konkurencyjność na arenie międzynarodowej. Istnieją różnice także w strategiach inwestycyjnych. Zachodnie korporacje skupiały się pierwotnie na inwestycjach w dużych miastach, choć ten trend się obecnie zmienia. Inwestorzy z Hongkongu i Tajwanu interesowali się częściej prowincją, chociaż preferowane przez nich tereny wiejskie musiały się charakteryzować dobrą infrastrukturą transportową⁴³. Dysponowali oni, szczególnie w początkowym etapie modernizacji, znaczną przewagą nad innymi inwestorami zagranicznymi. Chociaż ich poziom inwestycji był (i nadal jest) mniejszy niż ich zachodnich konkurentów, to skupiali się raczej na produkcji i usługach proeksportowych niż na dostępie do rynku wewnętrznego. Wykorzystując osobiste związki typowe dla kultur propartnerskich, byli w stanie zakładać swoje przedsiębiorstwa szybciej i przy mniejszych kosztach transakcyjnych. Cheung⁴⁴ zwraca uwagę, że ekonomiczna siła diaspory pochodzi z krajów ASEAN. Po azjatyckim kryzysie finansowym BIZ w Chinach utrzymywały się wciąż na bardzo wysokim poziomie w latach 1998–2001 pomiędzy 3 a 4 mld dol. Inwestycje te pochodziły przeważnie z pięciu krajów ASEAN: Filipin, Tajlandii, Malezji, Singapuru i Indonezji. Charakteryzują się one największą liczbą członków diaspory, której ekonomiczny wpływ może dorównywać wpływowi poszczególnych państw.

W latach 80. i 90. głównymi źródłami inwestycji w Państwie Środka były Hongkong, Tajwan i Makau, które odpowiadały za 2/3 całości BIZ⁴⁵. Inne szacunki mówią, że wkrótce po liberalizacji chińskiej gospodarki prawie 80% BIZ w ChRL pochodziło od zamorskich Chińczyków⁴⁶. Między 1980 a 2004 rokiem z 336 mld dol. BIZ około połowa pochodziła od nich⁴⁷. Obecną listę największych inwestorów BIZ przedstawia tabela 3.

⁴² A. Smart, J.-Y.Hsu, op.cit.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ G.C.K. Cheung, *Chinese Diaspora as a Virtual Nation: Interactive Roles between Economic and Social Capital*, „Political Studies” Nr 52, 2004, s. 664–684.

⁴⁵ *Diminishing returns*, „The Economist” 21.07.2011.

⁴⁶ T. Khanna, *Billions of entrepreneurs: How China and India are reshaping their futures and yours*, Harvard University Press, Cambridge, MA 2008; D. Ahlstrom, G.D. Bruton, K.S. Yeh, *Private Firms in China: Building Legitimacy in an Emerging Economy*, „Journal of World Business” Nr 43 (4), 2008, s. 685–699.

⁴⁷ *Diaspora philanthropy and equitable development in China and India*, red. P.F. Geithner, P.D. Johnson, L.C. Chen, Global Equity Initiative Asia Center Harvard University, Boston, MA 2004.

Tabela 3. Najwięksi inwestorzy BIZ w ChRL w 2010 roku^a

Lp.	Państwo/Terytorium	W mld dol.	Odsetek całości BIZ
1	Hongkong	67,5	63,8
2	Tajwan	6,7	6,3
3	Singapur	5,7	5,4
4	Japonia	4,2	4,0
5	USA	4,1	3,8
6	Korea Południowa	2,7	2,5
7	Wielka Brytania	1,6	1,6
8	Francja	1,2	1,2
9	Holandia	1,0	0,9
10	Niemcy	0,9	0,9
	Pozostałe	10,2	9,6

^a Włącznie z inwestycjami przez raje podatkowe.

Źródło: *Weaving the world together*, „The Economist” 19.11.2011, s. 77.

Diaspora jest także poważnym źródłem technologii transferowanej do ChRL. Zweig, Chen i Rosen⁴⁸ wykazali, że powracający do kraju Chińczycy częściej importują bardziej zaawansowane technologie do Chin niż ci, którzy nie migrowali za granicę (tabela 4).

Tabela 4. Poziom importowanej technologii. Porównanie osób powracających do ChRL z wykształconymi w ChRL badaczami

Poziom importowanej technologii	Osoby powracające		Wykształceni w kraju badacze	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek
Najnowsza w skali międzynarodowej	22	71,0	5	29,4
Najnowsza w skali kraju	7	22,6	9	52,9
Najnowsza w skali regionu			1	5,9
Nienajnowsza	1	3,2	2	11,8
Brak odpowiedzi	1	3,2		
Razem	31	100,0	17	100,0

Źródło: D. Zweig, Ch. Chen, S. Rosen, *Globalization and Transnational Human Capital: Overseas and Returnee Scholars to China*, „The China Quarterly” Nr 179, 2004, s. 751.

Warto zwrócić uwagę, że poza pozytywnymi zjawiskami związanymi z diasporą istnieją też negatywne. Międzynarodowe sieci Chińczyków odgrywają rolę

⁴⁸ D. Zweig, Ch. Chen, S. Rosen, *Globalization and Transnational Human Capital: Overseas and Returnee Scholars to China*, „The China Quarterly” Nr 179, 2004, s. 735–757.

w procesie unikania taryf celnych w chińskim handlu. Rotunno i Vezina⁴⁹ oceniają, że 10% wzrost taryf celnych w 2005 roku doprowadziłby do wzrostu zjawiska incydencji celnej o 25% w krajach takich jak Francja i o 40% w krajach ze znacznie liczniejszą mniejszością chińską – takich jak Stany Zjednoczone. Procesy takie mają miejsce, gdy odpowiednio nastawieni handlarze zidentyfikują skorumpowanych celników i inicjują nieformalne umowy. Znaczenie korupcji u chińskich partnerów handlowych jest potwierdzone, ponieważ jej wysoki stopień oraz duże chińskie społeczności maksymalizują zjawisko unikania taryf celnych⁵⁰. Analiza takich praktyk, rola kanałów informacji i zaufania wymagają dalszych badań.

Wnioski

Członkowie każdej diaspory dysponują dobrej jakości kapitałem społecznym. Chińczycy żyjący poza granicami Chińskiej Republiki Ludowej bardzo znacznie przyczynili się do jej gospodarczego rozwoju, stanowiąc wciąż m.in. największe źródło bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Znajomość chińskich realiów, języka, kultury, układów (*guanxi*) jest kluczowa dla każdego przedsiębiorcy, aby sprawnie działać na tym rynku. Kapitał diaspory był i nadal jest kluczowym elementem modernizacji i włączania się Państwa Środka do międzynarodowego obiegu stosunków gospodarczych, a następnie politycznych. ChRL musiała jednak zmienić swoje pierwotne stanowisko wobec zamorskich Chińczyków. Okazało się, że zarówno państwo, jak i jego obywatele mieszkający poza jego granicami są nierozzerwalnie ze sobą związani.

Członkowie diaspory mogli łatwiej zaakceptować wyższy poziom ryzyka i niepewności w kontaktach z krajem. Dzięki nim Chiny osiągały nadwyżki handlowe i zgromadziły największe na świecie rezerwy walutowe, co ponownie podwyższyło ich pozycję na arenie międzynarodowej. Ponadto interes państwa najczęściej był i jest zbieżny z interesem wielkiej wspólnoty Chińczyków, co nie jest takie oczywiste w przypadku wielu korporacji międzynarodowych. Należy wspomnieć, że szczególnie w latach 80. kapitał społeczny diaspory zmniejszał koszty transakcyjne i pozwalał

⁴⁹ L. Rotunno, P.-L. Vezina, *Chinese Networks and Tariff Evasion*, Graduate Institute of International and Development Studies, „Working Paper” Nr 20, 2010, Geneva 2010, http://graduateinstitute.ch/webdav/site/international_economics/shared/international_economics/publications/working%20papers/2010/HEIDWP20-2010.pdf (1.11.2011).

⁵⁰ Ibidem.

na budowanie zaufania, co wobec instytucjonalnych braków w tamtym czasie stanowiło potężną przewagę konkurencyjną państwa chińskiego.

Rauch i Trinidad⁵¹ wskazują, że sieci etnicznych Chińczyków mają ilościowo duży wpływ na handel przez mechanizmy informacji rynkowej i usługi kojarzenia partnerów. Zauważają też, że istnieją duże nieformalne bariery handlowe. Tematyka diaspory jest fascynująca i skomplikowana zarazem. Autor tego opracowania zaznaczył, że praktycznie niemożliwe jest operowanie dokładnymi liczbami, które mają odzwierciedlać wpływ diaspory na gospodarkę chińską. Do wielu zagadnień należy podchodzić przez pryzmat ich interpretacji, co otwiera drogę do przyszłych badań nad tym problemem.

The impact of the Chinese diaspora on the economy of the PRC after 1978

This paper discusses the impact of the Chinese migrants on the economy of the People's Republic of China and the hypothesis that the Chinese diaspora is a fundamental source of social capital instrumental in the economic development of the country has also been formulated. China's economy has been developing both dynamically and steadily since the opening of the country's borders in 1978. The specific kind of social capital in the form of the diaspora is one of the factors contributing to the development. The role of the Chinese diaspora has also been changing. Additional issues covered in the paper discuss the definition and geographical range of the diaspora, its characteristics and the PRC's policy toward the migrants.

L'impact de la diaspora chinoise sur l'économie de la République populaire de Chine à partir de 1978

La Chine se développe rapidement et de façon constante depuis l'ouverture de ses frontières en 1978. L'un des facteurs de cette croissance économique est le capital social spécifique de ce pays qui s'exprime sous la forme d'une diaspora chinoise. Son rôle a évolué au fil du temps. Dans les années 80, face à des carences institutionnelles de l'État, ce capital social a réduit les coûts de transaction et

⁵¹ J.E. Rauch, V. Trinidad, *Ethnic Chinese Networks in International Trade*, „The Review of Economics and Statistics” Nr 84 (1), 2002, s. 116–30.

il a permis d'établir une confiance. Ensuite, il a aidé à relier des partenaires et à fournir des informations sur le marché. Cet article examine l'impact des migrants chinois sur l'économie de la République populaire de Chine. Il développe l'hypothèse selon laquelle la diaspora chinoise est une source importante de capital social, contribuant de manière significative au développement économique du pays. L'article soulève également d'autres problèmes: la définition et l'étendue géographique de la diaspora, ses caractéristiques, ainsi que la politique de la RPC envers la diaspora.